

Салаўёва Марыя Аляксееўна
Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт
e-mail: salauyova@mail.ru

**ФУНКЦЫЯНІРАВАННЕ КАНЦЭПТУАЛЬНАЙ МЕТАФАРЫ
«НАЦЫЯ – ГЭТА РАДЗІМА» Ё БЕЛАРУСКАМОЎНЫМ МАСТАЦКІМ ДЫСКУРСЕ**

Анотацыя. Артыкул прысвечаны аналізу таго, як функцыяніруе канцэптуальная метафара «нацыя – гэта радзіма» ў мастацкім дыскурсе сучаснага перыяду развіцця беларускай мовы. Разглядаюцца асаблівасці кагнітыўных мадэляў у названай метафары, даследуюцца кагнітыўныя і лінгвакультурныя фактары, якія вызначаюць спецыфіку кагнітыўных структур. Робіцца выснова пра тое, што функцыяніраванне кагнітыўных структур звязанае з этымалагічнымі, семантычнымі, прагматычнымі асаблівасцямі лексем, якія рэпрэзентуюць адпаведныя канцэпты, а таксама з культурна-гістарычнымі і соцыяпалітычнымі аспектамі дыскурсу.

Ключавыя словы: нацыянальная карціна свету, менталітэт, канцэптуальная метафара, кагнітыўная мадэль, канцэпт, фрэйм, рэфрэймінг.

Maria Soloviova
Minsk State Linguistic University
e-mail: salauyova@mail.ru

**THE FUNCTIONING OF THE CONCEPTUAL METAPHOR
«A NATION IS MOTHERLAND» IN BELARUSIAN FICTIONAL DISCOURSE**

Abstract. The article considers how a conceptual metaphor «a nation is motherland» functions in the fictional discourse of the modern period of the development of the Belarusian language. It studies the peculiarities of the cognitive models within the metaphor, cognitive and lingvocultural factors that determine the specificity of cognitive structures. It is concluded that the functioning of cognitive structures is connected with etymological, semantic and pragmatic peculiarities of lexems that represent corresponding concepts, as well as with cultural, historical and socio-political aspects of discourse.

Keywords: national worldview, mentality, conceptual metaphor, cognitive model, concept, frame, reframing.

Моўная карціна свету абагулена трактуецца як вобраз рэчаіснасці, які можа быць рэканструяваны на аснове лінгвістычных дадзеных [14, с. 297]. Моўная карціна свету – гэта метафара, якая выкарыстоўваецца для абзначэння складаных ментальных утварэнняў, а менавіта, не разрозненых канцэптаў-вобразаў, а канцэптуальных структур, канцэптаў, якія звязаныя ў цэлыя «карціны», ментальныя

мадэлі свету [21, с. 786]. Канцэпты – гэта шматмерныя сэнсавыя ўтварэнні, якія ўяўляюць сабой кропкі перасячэння ментальнага свету чалавека і свету лінгвакультуры і маюць вобразны, паняццёвы і каштоўнасны кампаненты [9, с. 187]. Канцэпты, якія ствараюць вузлы канцэптуальных структур, вызначаюцца як ключавыя, і імі могуць быць любыя словы, у значэнне якіх уваходзіць важная для дадзенай мовы ключавая ідэя [4, с. 282; 6, с. 11–12]. Звычайна моўная карціна свету даследуецца праз вывучэнне каштоўнасных дамінант, якія выражаюць найбольш істотныя для культуры сэнсы [9, с. 187].

Кагнітолагі лічаць, што канцэпты ўтвараюць іерархію каштоўнасцяў, і гэта дазваляе вылучыць складаныя кагнітыўныя структуры, якія накіроўваюць культурныя наратыў [34, с. 35]. Па сцвярджэнні С. Р. Варкачова, кагнітыўны і лінгвакультурны аналіз канцэптаў дазваляюць выявіць стэрэатыпы свядомасці і этнічныя канстанты, якія выражаюць менталітэт моўнай супольнасці [5, с. 87]. Мы мяркуем, што менталітэт моўнай супольнасці і моўная карціна свету з’яўляюцца узаемаабумоўленымі паняццямі. І менталітэт, і моўная карціна свету могуць быць прааналізаваныя праз вывучэнне кагнітыўных структур дыскурсу.

У нашым даследаванні, асновавым на інтэгратыўным падыходзе да аналізу моўных адзінак (спалучэнні кагнітыўна-дыскурсіўнага і лінгвакультурнага метадаў), увага надзяляецца такім кагнітыўным структурам як канцэптуальная метафара і звязанай з ёй кагнітыўнай мадэлі [15; 16, с. 519–521]. Пад канцэптуальнай метафарай маецца на ўвазе кагнітыўны механізм канцэптуалізацыі рэчаіснасці праз фарміраванне меркавання пра суб’ектыўны досвед на аснове сэнсаматорнай дзейнасці і дзіцячых уражанняў [32, с. 45]. Дж. Лакаф вылучае, на яго погляд, універсальную метафару, якая накіроўвае культурны наратыў, а менавіта «нацыя – гэта сям’я» [34].

Зварот да крыніцавага дамену «нацыя» можа быць патлумачаны тым, што дыскурс трансліруе нацыянальны светапогляд, нацыянальныя каштоўнасці розных кшталтаў, нацыянальны культурны код [7; 20 с. 1]. Таксама паняцце нацыі абагулена можа адносіцца да нацыянальнай моўнай асобы, даваць уяўленне пра калектыўную кагнітыўную прастору [9, с. 7–12, 187; 13, с. 47].

Як уяўляецца, канцэптуальная метафара задае дыскурсу аксіалагічны вектар. Неабходна патлумачыць, што канцэптуальная метафара не абавязкова вербалізуецца ў дыскурсе літаральна – яна праяўляецца на ўзроўні сэнсапараджэння (сэнс трактуецца як функцыя дэнататыўнага значэння і кантэксту, вынік аперацый суднасення значэнняў моўнай адзінкі з яе кантэкстам праз працэдуры ўстанаўлення рэфэрэнцыі і інферэнцыі) [29, с. 13–28]. Іншыя канцэптуальныя метафары могуць разглядацца як варыяцыі вышэйназванай (напрыклад, «нацыя – гэта супольнасць» ‘a nation is a community’), бо яны праявы дзвюх магчымых кагнітыўных мадэлей, якія выдзяляюцца ў канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта сям’я»: «строгі бацька» ‘strict parent’ і «клапатлівыя бацькі» ‘nurturant parent’ (да апошняй адносіцца вышэйзгаданы падтып) [34, с. 81]. Пад кагнітыўнай мадэллю маецца

на ўвазе спосаб рэпрэзентацыі – у дадзеным выпадку дзвюх ідэалізаваных версій сям’і [34, с. 77].

Уяўляецца, што такі падыход толькі часткова справядлівы, хоць ён шмат у чым пацвярджаецца аналізам сацыяльна-палітычнага дыскурсу [33; 34]. Мы лічым, што канцэптэуальныя метафары, якія ляжаць у аснове дыскурсу канкрэтных моўных супольнасцей, маюць культурна абумоўленыя асаблівасці, што не з’яўляецца тыповым уяўленнем для кагнітыўнай лінгвістыкі, але даволі агульнапрынята ў падыходзе да аналізу канцэптаў у лінгвакультуралогіі [9, с. 187]. Праілюстраваць гэтае сцвярджанне можна канцэптэуальнай метафарай «нацыя – гэта супольнасць», якую Дж. Лакаф лічыць праявай кагнітыўнай мадэлі «клапатлівыя бацькі», і якая, на наш погляд, з’яўляецца больш актуальнай для дыскурсу Вялікабрытаніі [34, с. 81]. Дзеля аб’ектыўнасці трэба адзначыць, што ў паўночнаамерыканскім дыскурсе гэтая метафара робіцца ўсё больш запатрабаванай [31]. Пры гэтым гістарычныя і сацыяльна-палітычныя перадумовы фарміравання амерыканскай нацыі абумоўліваюць першыню канцэптэуальнай метафары «нацыя – гэта сям’я».

Як паказвае аналіз беларускамоўнага мастацкага дыскурсу, выкананы на аснове хрэстаматыйных прэцэдэнтных тэкстаў і беларускага нацыянальнага корпусу сучаснага перыяду беларускай мовы (канец XVIII–XXI стст.), для беларускамоўнай карціны свету даволі значнай з’яўляецца канцэптэуальная метафара «нацыя – гэта радзіма». Вылучэнне такой метафары нельга назваць відавочным, але гэты тэзіс перагукаецца з даследаваннямі вядомага расійскага лінгвакультуролога С. Р. Варкачова, зробленымі на матэрыяле рускай мовы. З іх вынікае, што паняцце радзімы па асноўных прадметных прыкметах супадае з паняццем нацыі і ўтварае лінгваканцэпт найвышэйшага ўзроўню, бо ў ім адлюстроўваецца ўяўленне пра духоўныя каштоўнасці [5, с. 3, 5]. Тое самае можна назіраць і ў роднаснай беларускай мове, дзе **радзіма ў першым значэнні – гэта** «краіна, якая гістарычна належыць пэўнаму народу і якую гэты народ насяляе; бацькаўшчына [24]. Такое тлумачэнне перасякаецца са значэннем 2 лексемы *нацыя*: 1) гістарычная супольнасць людзей, якая склалася ў ходзе фарміравання агульнасці іх тэрыторыі, эканамічных сувязей, мовы, культуры, псіхічных рыс; 2) дзяржава, краіна [23]. С. Р. Варкачоў падкрэслівае, што рускае паняцце «родина» – гэта вынік метафарычных пераўтварэнняў прадметнага сэнсавага шэрагу семантыкі «роднога», а менавіта, геаграфічнага і сімвалічнага асяроддзя пражывання [5, с. 137]. У дачыненні да тэмы нашага даследавання, важна заўважыць, што ў беларускай мове метафарызацыя таксама, у адрозненне ад англійскай лінгвакультуры, адбываецца не праз фрэйм модуса суіснавання (сям’я, супольнасць), а праз асяродак, фрэйм прасторы суіснавання, што дазваляе меркаваць пра менталітэт моўнай супольнасці, адпаведную моўную карціну свету, якія грунтуюцца на асаблівасцях самарэфлексіі народу, самавызначэння праз прыналежнасць да «нечага большага», наканаванага, незалежнага ад волі асобы ці міжсуб’ектных дамоўленасцяў.

У гэтай сувязі цікава выявіць, ці можа пэўная кагнітыўная мадэль («строгі бацька», «клапатлівыя бацькі») вербалізавацца непарсэдна ў самой канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта радзіма», ці гэта магчыма толькі на прыкладзе элементаў дыскурсу, які накіроўваецца дадзенай метафарай. З аднаго боку, калі ўлічыць слабую суб’етнасць метафары, канатацыю падпарадкавання абставінам, незалежным ад асобы («радзіму не выбіраюць»), можна дапусціць, што ў ёй вербалізуецца кагнітыўная мадэль «строгі бацька». З іншага боку, улічваючы семантыку лексемы «радзіма», жаночы архетып у складзе прадстаўленага ёю канцэпту (вобраз «маці-радзімы» і «радзімы-маці»), значную прысутнасць канатацыі «малая радзіма» ў мастацкім дыскурсе, развіццё канцэпту на працягу розных культурна-гістарычных перыядаў, можна заключыць, што разглядаемая канцэптуальная метафара вербалізуецца праз кагнітыўную мадэль «клапатлівыя бацькі» з перавагай фрэйму «жанчына». Тут можна правесці паралель і з роднаснай рускай мовай, дзе асноўным тыпам метафарызацыі ў мастацкім дыскурсе з’яўляецца гендэрна акрэсленая персаніфікацыя праз вобраз жанчыны як крыніцу жыцця [5, с. 88, 103]. Уяўляецца, што фрэйм «жанчына» таксама актывіруецца і ў рэфэрэнтным значэнні радзімы – «Беларусь», асабліва калі трактаваць гэтае імя як канцэпт, «квант перажываемых ведаў», ментальнае ўтварэнне гештальтнага тыпу [10, с. 121; 11, с. 5; 17, с. 88]. Пры гэтым нельга не звярнуць увагу на дынамічны, дыялагічны, дыскурсіўны характар функцыяніравання кагнітыўнай мадэлі «клапатлівыя бацькі» як спосабу рэалізацыі канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта радзіма», бо ў дыскурсе адбываецца акумуляцыя сэнсавых і аксіалагічных канатацый канцэптаў-складнікаў кагнітыўных структур. Больш дакладна адказаць на пастаўленае вышэй пытанне дазволіць аналіз актуалізацыі вышэйзгаданых канцэптуальнай мадэлі і канцэптуальнай метафары ў дыяхранічным аспекце, а таксама ў розных відах дыскурсу, напрыклад, мастацкім і грамадска-палітычным (падкрэслім, што апошняе не ўваходзіць у задачы непасрэднага даследавання).

Вернемся да сыходнай, умоўна «ўніверсальнай» канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта сям’я», каб выявіць яе сувязь з пазначанай намі як культурна спецыфічнай метафары «нацыя – гэта радзіма». Суадносіны гэтых канцэптуальных метафар можна прасачыць па этымалогіі слова *радзіма*: род, радзіна, радня, сям’я [8; 35]. Прыведзеныя лексемы маюць канатацыю «пашыраная сям’я», што назіраецца і ў іншых славянскіх мовах, напрыклад, польскай, што тлумачыцца, на наш погляд, блізкасцю лада існавання і міжсуб’ектных адносін носьбітаў моў [4, с. 397]. С. Р. Варкачоў лічыць, што ў рускай мове канцэптуалізацыя самога слова *родина* як фізічнага і духоўнага асяродку супольнасці «сваіх» адбываецца праз узаемадзеянне дзвюх базавых метафар: дома і сям’і [5, с. 102]. Такім чынам, у межах падыхода Дж. Лакафа і М. Джонсана канцэптуальная метафара «нацыя – гэта радзіма» сапраўды можа разглядацца як вербалізацыя кагнітыўнай мадэлі «клапатлівыя бацькі» у рамках канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта сям’я».

Аналіз беларускамоўнага мастацкага дыскурсу канца XVIII–XIX стст. паказвае, што фарміраванне канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта сям’я» адбываецца ў час асэнсавання соцыякультурнай ідэнтычнасці беларускага народу і супадае з працэсамі нацыястварэння (XIX ст.). Дагэтуль пераважае канцэптуальная апазіцыя «свой – чужы» (пан – мужык, шляхціц – селянін, лях – ліцвін, расійскі чыноўнік – беларус) [25, с. 126–143]. Пры гэтым кагнітыўныя структуры фарміруюцца менавіта праз вобраз радзімы-маці і беларускі народ, увасабляемы найперш сынамі. Гэта значыць, што жаночы архетып дамінуе ў фрэйме «радзіма» і вызначае гендэрны аспект кагнітыўнай мадэлі «клапатлівыя бацькі». Нельга не заўважыць патрыярхальны фрэйм мужчыны як суб’екта сацыяльна-палітычных і культурных працэсаў, а таксама усечанасць мадэлі сям’і. Пацвердзіць гэтую выснову можна асобнымі прыкладамі з тэкстаў, напісаных у розныя перыяды XIX ст.: *От то мае вы браціхны, / Хоць не адной маціхны* (Ян Баршчэўскі. Размова хлопаў); *гэта ж твая зямля-маці* (Альгерд Абуховіч. Убірайся ўгору, мой саколе!); *Братцы, сястрыцы! – праўды нясыта / Маці-Зямліца* (Янка Лучына. Усёй трупе дабрадзея Старыцкага беларускае слова); *Адважна, брацця, наперад ідзіце / Цвёрдай і правай ступою. / Кажнаму смела ў вочы глядзіце! / Праўду нясіце з сабою! / За родну краіну, звычай та мову, / За веру груддзю ставайце!* (Карусь Каганец. Сымбола).

Такім чынам, ужо тады закладаецца асаблівасць кагнітыўных асноў беларускамоўнага мастацкага дыскурсу: моўная супольнасць (будучая нацыя) пазіцыяніруецца як пашыраная сям’я матрыярхальнага складу з сакральным жаночым вобразам маці-радзімы ў цэнтры (адпаведна пры адсутнасці патрыярхальнага вобраза бацькі), з перавагай патрыярхальнага бачання свядомага грамадства як сыноў-мужчын (у адрозненне ад пазнейшага савецкага і дэмакратычнага дыскурсаў, якія акцэнтуюць эмансіпацыю жанчын, гендэрнае раўнапраўе).

Трэба адзначыць, што канцэпт «радзіма» даволі добра даследаваны на матэрыяле хрэстаматыйных беларускіх тэкстаў [8; 20; 22]. Нас цікавіць паняцце «радзіма» з пункту гледжання яго ўдзелу ва ўтварэнні кагнітыўных асноў беларускамоўнага мастацкага дыскурсу і ў працэсе рэфрэймаingu як мэтанакіраванага, свядомага выкарыстання лексем, якія актывіруюць неабходныя фрэймы, што можа ў выніку прыводзіць да каштоўнасна-сэнсавай трансфармацыі канцэптаў [32, с. 116; 33, с. 419].

Даследаванні падкрэсліваюць, што ў пачатку і ў сярэдзіне XX ст. інтэрпрэтацыя і яе сэнсавы, каштоўнасны акцэнт на даволі глабальным для моўнай асобы разуменні *радзімы* як ядра нацыі, вакол якога аб’ядноўваюцца беларусы – носьбіты памкнення фарміравання нацыі з выразнай культурнай і моўнай ідэнтычнасцю – адбываецца зрух да пераважнага бачання аналізуемага паняцця менавіта як *малой радзімы* [20; 22]. Гэта значыць, калі звярнуцца да тлумачальнага слоўніка, перамяшчэнне ад значэння 1 да значэння 2: 1) краіна, якая гістарычна належыць пэўнаму народу і якую гэты народ насяляе; бацькаўшчына; 2) месца ўзнікнення, паходжання чаго-н. [24].

Такія змены ў прагматыцы, у дыскурсе як дыялогу тэкстаў, адрозніваюцца ад тэндэнцый у роднаснай рускай мове, дзе, па сцвярджэнні аўтарытэтных аўтараў, яшчэ ў XIX ст. *родина* ўжываецца пераважна ў значэнні «малой радзімы» [5, с. 81]. У 1930-я гг. пад уплывам сацыяльна-палітычнага дыскурсу пачынае дамінаваць значэнне *Родины* як дзяржавы, што вядзе ў 1990-я і ў 2000-я гг. да размежавання этнічнай радзімы (матэрыяльны і духоўны асяродак існавання народу) і грамадзянскай радзімы (асяродак існавання нацыі, фарміруемы дзяржавай і яе атрыбутамі: суверэнітэтам, ідэалогіяй, урадам, межамі) [5, с. 95, 102].

Уяўляецца, што беларускамоўнаму мастацкаму дыскурсу XX–XXI стст. не ўласцівая такая трактоўка, бо спецыфіка развіцця беларускай культуры і соцыюму прыводзіць да іншых аспектаў асэнсавання паняцця «радзіма»: альбо ўжываецца альбо ў значэнні «малой радзімы», альбо як палітычна-тэрытарыяльны і культурна-гістарычны фрэйм «Беларусь». У сувязі з апошнім фактарам, асаблівую значнасць набывае сэнсавае напаўненне канцэпту «радзіма» з пункту гледжання гістарычнага кантэксту яго развіцця, прычым не столькі рэферэнцыяльна ў дачыненні да прасторы суіснавання, колькі ў адносінах да багатай культурнай і сацыяльна-палітычнай спадчыны тых геапалітычных утварэнняў, у якія гістарычна ўваходзіла сучасная Беларусь. Такім чынам, калі рэферэнцыя «малой радзімы» не выклікае праблем, то рэферэнцыя «радзімы» як спадкаемцы гістарычнага мінулага падвяргаецца актыўнай тэматызацыі і асэнсаванню не толькі ў гістарычным, але ўвогуле ў беларускамоўным мастацкім дыскурсе, пачынаючы з XX ст. (напрыклад, у творчасці В. Ластоўскага, У. Караткевіча, У. Арлова, Л. Рублеўскай, С. Балахонава, В. Марціновіча і інш.).

Трэба адзначыць, што, хаця пераважнае ўжыванне трактоўкі *радзімы* як «малой радзімы» ў мастацкім дыскурсе пазначаецца XX ст., можна дапусціць, што яна можа ўзыходзіць да пачатку XIX стагоддзя, а менавіта, да мемуарнай творчасці Міхала Клеафаса Агінскага [1; 2]. Пераклады гэтых тэкстаў дайшлі да беларускамоўнага чытача ў XXI ст., але можна меркаваць, што французскі арыгінал і польскі пераклад былі вядомыя інтэлектуалам-сучаснікам дзеяча і ўплывалі на стварэнне адпаведнага менталітэту ў суб'ектаў беларускамоўнай творчасці. У той перыяд існавала неабходнасць новага фармуліравання канцэпту «радзіма» для чалавека, які паходзіць з Беларусі, бо палітонімы Рэч Паспалітая і Вялікае Княства Літоўскае страцілі сваё папярэдняе сацыякультурнае напаўненне, а *Беларусь* выкарыстоўвалася пераважна ў дачыненні да ўсходніх рэгіёнаў нашай краіны. Тады паступова і выкрышталізавалася інтэрпрэтацыя радзімы не як «палітычнай звышзадачы», а як малой радзімы. Двухбаковая накіраванасць дыскурсу (з мінулага ў сучаснасць і з сучаснасці ў мінулае) дазваляе меркаваць, што гэтая трактоўка, пры ўмове пераходу тэкстаў Міхала Клеафаса Агінскага ў шэраг прэцэдэнтных, мусіць улічвацца пры аналізе канцэпту «радзіма», устанаўленні адносін інтэртэкстуальнасці і вызначэнні кагнітыўных асноў беларускамоўнага мастацкага дыскурсу. Заўважым, што

Ў дачэненні да перыяду канца XVIII – пачатку XIX стст. не выпадае гаварыць пра стварэнне беларускай нацыі, але, можна дапусціць, што культурныя і сацыяльна-палітычныя працэсы, звязаныя з імкненнем да дэмакратызацыі грамадства, заклалі падмурак для фарміравання беларускага менталітэту і вербалізацыі канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта радзіма» [26; 27].

Як сцвярджае У. І. Карасік, дэмакратызацыя грамадства прывяла да вялікай значнасці асабістага меркавання, і, на наш погляд, гэта істотна таксама пры аналізе катэгорыі суб’ектнасці ў дачыненні да сэнсава-каштоўнаснага напаўнення канцэптаў, якія ляжаць у аснове разглядаемых кагнітыўных структур [12, с. 249]. Індывідуальная перспектыва стваральнікаў мастацкага дыскурсу апошніх дзесяцігоддзяў грае важную ролю ў інтэрпрэтацыі і эксплікацыі нацыянальнай карціны свету і часта выказвае крытычную пазіцыю. Напрыклад, у дачыненні да модусу існавання, фрэйму прасторы суіснавання, І. Бабкоў у зборніку эсэ «Каралеўства Беларусь. Вытлумачэнне ру[і]наў» заўважае, што «*беларусы захаваліся як нацыя менавіта таму, што ва ўсе часы [...] жылі не ў гісторыі, а ў Космасе*». У гэтым выпадку мы маем справу з аўтарскім рэфрэймінгам канцэпту «радзіма».

У цэлым, сучасныя тэндэнцыі трактоўкі канцэпту «радзіма» і функцыянавання канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта радзіма» заключаюцца ў сакралізацыі культурна-гістарычнага кантэксту існавання памянёнага канцэпту, вербалізацыі сацыякультурнай траўмы (культурнай траўмы, выкліканай траўмагеннымі сацыяльнымі зменамі) і характэрных для мастацкага дыскурсу інтэртэкстуальнасці (суднясення з іншымі тэкстамі, актуалізацыі адным тэкстам іншага), інтэрдыскурсіўнасці (дыялагічнасці на ўзроўні дыскурсаў, узаемадзеяння на ўзроўні агульнай кагнітыўнай прасторы) і карнавалізацыі (прысутнасці элементу гульні і камічнага ў культуры) [5, с. 118; 12, с. 124–141; 18, с. 35; 28; 29, с. 142–145; 36]. Праілюстраваць гэтае свярджэнне можна двума вядомымі прыкладамі: «Зямля пад белымі крыламі» У. Караткевіча і «Зямля пад крыламі Фенікса» С. Балахонава. У гэтых творах эксплікацыя канцэпту «радзіма», акумуляцыя сэнсавых канатацый і рэалізацыя спецыфікі канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта радзіма» рэалізуюцца за кошт канцэптуальнага блендыngu (ментальнай аперацыі інтэграцыі канцэптаў) аксіалагічна афарбаваных канцэптаў «радзіма», «Беларусь», «бусел», «птушка Фенікс», а таксама сродкамі стварэння магчымага свету тэкстаў [30, с. 18]. Мы мяркуем, што ў сінхранічным аспекце наватарскія, арыгінальныя тэксты ствараюць патэнцыял рэфрэймінгу як адмысловага сітуацыйнага, кантэкстуальнага пазіцыянавання, што можа прыводзіць да сэнсава-каштоўнаснай трансфармацыі канцэптаў праз узбагачэнне іх перыферыйнага поля [19]. У дыяхранічным зрэзе мы маем справу з вербалізацыяй і развіццём адпаведных канцэптуальных метафар і кагнітыўных мадэлей праз пашырэнне і ўскладненне фрэймавых структур, вузламі якіх з’яўляюцца канцэпты [3, с. 19–35].

У заключэнне можна зрабіць выснову, што функцыяніраванне канцэптуальнай метафары «нацыя – гэта радзіма» ў беларускамоўным мастацкім дыскурсе абумоўлена этымалагічнымі, семантычнымі і прагматычнымі асаблівасцямі лексем дамену і мэты, а таксама культурна-гістарычнымі і соцыяпалітычнымі ўмовамі стварэння дыскурсу.

СПІС ЛІТАРАТУРЫ

1. Агінскі, М. Кл. Успаміны пра Польшчу і палякаў з 1788 да 1794 г. / М. Кл. Агінскі // ARCHE Пачатак. – 2011. – № 6. – С. 461–722.
2. Агінскі, М. Кл. Мемуары пра Польшчу і палякаў з 1795 да 1810 года / М. Кл. Агінскі // ARCHE Пачатак. – 2015. – № 9. – С. 5–194.
3. Бабушкин, А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1996. – 103 [1] с.
4. Вежбицкая, А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
5. Воркачев, С. Г. Страна своя и чужая: идея патриотизма в лингвокультуре : монография / С. Г. Воркачев. – М. : ИНФРА-М, 2021. – 151 с.
6. Зализняк, Анна А. Константы и переменные русской языковой картины мира / Анна А. Зализняк, И. Б. Левонтина, А. Д. Шмелев. – М. : Языки славянских культур, 2012. – 696 с.
7. Заячковская, О. О. Концептуальный анализ семантики эмоционального лексикона с опорой на корпусные данные / О. О. Заячковская // Методы когнитивного анализа семантики слова: компьютерно-корпусный подход / Под общ. ред. В. И. Заботкиной. – М., 2019. – Гл. 7. – С. 243–267.
8. Калеснікава, А. А. Радзіма ў моўнай карціне свету беларусаў // А. А. Калеснікава // Вестник Полоцкого государственного университета. Сер. А, Гуманитарные науки. – 2012. – № 10. – С. 99–104.
9. Карасик, В. И. Языковой круг: личности, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
10. Карасик, В. И. Языковая кристаллизация смысла / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2010. – 351 с.
11. Карасик, В. И., Языковая спираль: ценности, знаки, мотивы / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2019. – 424 с.
12. Карасик, В. И. Языковая пластика общения : монография / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2021. – 536 с.
13. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
14. Киклевич, А. К. Смысл – текст – интеракция: языковые репрезентации / А. К. Киклевич. – М. : Издательский дом ЯСК, 2019. – 336 с.
15. Ковшова, М. Л. Лингвокультурология в современной антропологической парадигме / М. Л. Ковшова // Семантический потенциал языковых единиц и его реализация: тез. докл. Междунар. науч. конф., Минск, 20–21 окт. 2021 г. / редкол.: Л. М. Лещёва (отв. ред.) [и др.]. – Минск : МГЛУ, 2021. – С. 28–29.
16. Кубрякова, Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

17. Кубрякова, Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования / Е. С. Кубрякова. – М. : Знак, 2012. – 208 с.
18. Леннkvист, Б. Путешествие вглубь романа. Лев Толстой: Анна Каренина / Б. Леннkvист. – М. : Языки славянской культуры, 2010. – 128 с.
19. Маслова, В. А. Homo lingualis в культуре : Монография / В. А. Маслова. – М. : Гнозис, 2007. – 320 с.
20. Мельнікава, А. М. Канцэптуалізацыя нацыянальнага ў беларускай прозе першай трэці ХХ стагоддзя: аўтарэф. дыс. ... д-ра філал. навук: 10.01.01 / А. М. Мельнікава; Нац. акад. навук Беларусі. – Мінск, 2017. – 40 с.
21. Никитин, М. В., Курс лингвистической семантики : Учебное пособие / М. В. Никитин. – 2-е изд., доп. и испр. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. – 819 с.
22. Півавар, К. С. Моўныя сродкі рэпрэзентацыі ключавых канцэптаў беларускай ментальнасці ў мастацкім тэксце: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / К. С. Півавар; Беларус. дзярж. пед. ун-т. імя М. Танка. – Мінск, 2017. – 29 с.
23. Скарнік. Электронны тлумачальны слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа: <https://www.skarnik.by/tsbm/43194>. – Дата доступа: 22.03.2022.
24. Скарнік. Электронны тлумачальны слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа: <https://www.skarnik.by/tsbm/68821>. – Дата доступа: 22.03.2022.
25. Степанов, Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Академический проект, 2001. – 990 с.
26. Трафімчык, А. «Наш Касцюшка слаўны!» : гістарычная постаць Тадэвуша Касцюшкі ў беларускай літаратуры / А. Трафімчык. – Мінск : А. М. Янушкевіч, 2017. – 192 с.
27. Тадэвуш Касцюшка ў дыскурсе 200-гадовай прасторы памяці: матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 22 чэрвеня 2017 г.). – Мінск : УП Энцыклапедыкс, 2018. – 162 с.
28. Хейзинга, Й. Homo ludens. Человек играющий / Й. Хейзинга. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2021. – 400 с.
29. Чернявская, В. Е. Текст и социальный контекст: Социолингвистический и дискурсивный анализ смыслопорождения / В. Е. Чернявская. – М. : ЛЕНАНД, 2021. – 208 с.
30. Fauconnier, G. The way we think: conceptual blending and the mind's hidden complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – NY: Basic Books, 2003. – 440 p.
31. Keywords in the Social Studies: Concepts and Conversations / ed. Daniel G. Krutka [et al.]. – NY : Peter Lang Publishing, 2018. – 382 p.
32. Lakoff, G. Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to western thought / G. Lakoff., M. Johnson. – NY : Basic Books, 1999. – 624 p.
33. Lakoff, G. Moral politics: how liberals and conservatives think / G. Lakoff. – Chicago and London : The University of Chicago Press, 2002. – 471 p.
34. Lakoff, G. The political mind: why you can't understand 21st-century politics with an 18th-century brain / G. Lakoff. – NY : Penguin Books, 2008. – 292 p.
35. Verbum. Анлайнавы слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа: <https://verbum.by/?q=падзіма>. – Дата доступа: 22.03.2022.
36. Sztompka, P. The ambivalence of social change: Triumph or trauma? / P. Sztompka // Econstor [Electronic resource]. – 2000. – Mode of access: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/50259/1/330535307.pdf>. – Date of access: 09.03.2021.